

290865

SI
19

gv
je
po
st
ve

m
bi
izi

do
ge

po
se
tu
bu
mi
ve

kla
čas

v
sv
en

Dr. Fr. Prešeren.

Slavnostno predavanje ob Prešernovi stoletnici dne 2. grudna 1900. v „Narodnem domu“ in dne 4. grudna 1900. v deželnem gledališču v Ljubljani.

Slavna gospoda! Ko je bila dospela dne 28. avgusta leta 1849. stoletnica nemškega pesnika Goetheja, je živel mogočni nemški narod v takih socialnih in političnih razmerah, da ni mogel dostojno proslaviti stoletnega rojstnega dneva tega svojega pesniškega veleuma.

Revolucija na eni, reakcija na drugi strani je morila takrat najboljše nemške sinove, da so, izgubivši izpred oči vzvišene vzore večnolepe poezije, izrabljali svoje moči v strastnih političnih borbah.

V nekako podobnem položaju je tudi slovenska domovina letos, ko nam je praznovati stoletnico najgenijalnjšega našega pesnika.

Od Soče do Drave besni po vseh slovenskih pokrajinah bratomorni boj, razne politične stranke se bore z ostrim orožjem za svoja načela, a večkrat tudi za malenkostne osebnosti; do korena je razburjen ves narod slovenski, da v svoji celoti niti misliti ne utegne na to, kaj je dolžan svojemu največjemu pesniku.

In vendar bi se morala danes pred Prešernom klanjati vsa Slovenija, kakor se mu klanja ta prečastni zbor v tej svetli dvorani.

A trdno sem prepričan, kakor je nemški narod v poznejših letih proti Goetheju stoterno popravil svojo zamudo, tako bode tudi slovenski narod še enkrat proti Prešernu storil svojo dolžnost.

1
N 1125/1976

Zakaj, koga naj časti, koga naj slavi naš narod, ako ne tistega moža, ki mu je zapustil neizcrpni zaklad neumrjočih poezij, in ki ga je določila milost božja, da je ustvaril slovensko pesništvo, položil neomajni temelj naši posvetni lepi knjižnosti ter zanesel slavo slovenskega imena preko mej svoje domovine!

To so na kratko zasluge Prešernove.

In da so te velike zasluge Prešernove resnične, to dokazati je namen moje nastopne kratke razprave.

I.

Pričetki slovenskega pesništva segajo daleč nazaj v XVI. stoletje.

Že prva slovenska knjiga, tiskana l. 1550. — Trubarjev katekizem — je bila spisana »in gesang weiss« t. j. Trubar je zložil glavne nauke nove vere v rimah, da bi si jih ljudje laže zapomnili.

In ker je bila cerkvena pesem bistven del novoverskih cerkvenih obredov, so vsi protestantovski pisatelji slovenski pridno zlagali pesmi. Trubarjeva pesmarica je v tridesetih letih doživela šest natiskov. Te cerkvene pesmi so bile nekoliko narodne pesmi, največ pa poslovenjene latinske, ali pa nemške himne.

Tudi v XVII. veku je služila slovenska pesem samo cerkvenim namenom. O kaki umetnosti se pri teh cerkvenih pesnikih seveda ne da govoriti. Jezika niso korenito poznali, besed niso ritmično merili, ampak so zloge brez ozira na poudarek samo šteli. Pobožno čutstvo in primeren napev jim je bila glavna stvar.

Na boljše so se bile obrnile te razmere v XVIII. veku, zlasti ko je za cesarice Marije Terezije in za cesarja Jožefa II. zaplala po žilah avstrijskega državnega organizma gorkejša kri, in se je pričelo po Avstriji v knjižnosti sploh živahnejše delovanje.

Posnemaje dunajske nemške pesnike, ki so izdajali svoj »Wiener Almanach«, je zbral takrat tudi ljubljanski avguštinec pater Damascen Dev (l. 1779—1781.) nekoliko enakomišlečih prijateljev, zlasti duhovnikov, okoli svojih »Pisanic« ter s

temi pesniškimi poizkusi — zakaj drugače jih ne moremo imenovati — poklonil Slovencem prve p o s v e t n e pesmi.

In ta doba nam je zbudila tudi nadarjenega Linharta, ki se je prvi med dotedanjimi pisatelji odločno zavedal svoje narodnosti, ki je, da bi to zavednost zanesel tudi v širše kroge, spisal s patriotičnim ognjem zasnovano kranjsko zgodovino, ki je s svojima igrama »Županova Micika« in »Veseli dan ali Matiček se ženi« slovenski besedi odprl ljubljansko gledališče ter bil duša tistega lepega kroga vrlih mož, ki so se zbirali okoli velikodušnega in idealno nadahnjenega mecena b a r o n a Ž i g e C o j z a.

In iz tega kroga je izšel tudi Vodnik! Iz početka poslušen učenec Linhartov in Cojzov, je Vodnik proučeval narodno pesništvo ter se ravnal po zlatem nauku Cojzovem, ki mu je pisal ob neki priliki: »Vse, kar pride iz Vašega peresa, mora biti v narodnem duhu in za narod pisano!«

Tako se je Vodnik sčasoma vsaj nekoliko osvobodil tesnih jezikovnih in pesniških spon svojega časa ter nam prvi zapel nekoliko pesmi t r a j n e vrednosti.

Kar imamo pesništva pred njim, vse je umetno, narejeno, prisiljeno. Vodnik je prvi, ki nam ogreva srce, on je prvi pel res domače pesmi.

Mislim pa, da kar nič ne kratimo vobče velikih zaslug Vodnikovih, ako odkritosrčno priznavamo, da tudi njegove lepe, preproste in dobrovoljne pesmice nosijo na sebi pečat nekakega umetniškega dilentatizma.

Ako pravega umetnika, pravega pesnika imenujemo tistega pisatelja, ki dodobra pozna človeka in vse njegove strasti; ki s svojo živahno fantazijo in s svojo elementarno tvorilno silo stvari bujnega življenja polne podobe; ki ima globoko čuteče, do vzétno srce, jezik pa, v katerem poje, tako v svoji oblasti, da so mu znane vse njegove skrivnostne melodije, da za vsak čut, za vsako stopnjo in odličico istega čuta najde najprimernejši izraz — potem moramo pač reči, da tak umetnik, tak pesnik je bil šele — Prešeren.

II.

Gospoda moja! Kadar moram govoriti o življenju pesnika Prešerna — in to sem moral že neštetikrat — vselej pridem v nekako zadrego. Vsak pričakuje, Bog ve, kako znamenito, kako mikavno je to življenje. Toda pesnik sam je dejal l. 1840. ob neki priliki: »Vodnik je sam svoje življenje opisal, jaz bi svojega skoraj ne mogel. Vse moje življenje tako je preprosto, tako vsakdanje, da bi kar nič posebnega ne mogel povedati iz njega.«

Sin gorenjskega kmeta je bil Prešeren rojen dne 3. grudna l. 1800. v Vrbi v blejski okolici, je dovršil ljudsko šolo v Ribnici, latinske šole v Ljubljani ter leta 1822. prišel na Dunaj, kjer si je pravoslovec, kakor njegovi rojaki prej in slej, služil svoj kruh s poučevanjem ter bil nekaj časa tudi učitelj svojemu rojaku Antonu grofu Auerspergu, pozneje slavnemu pesniku Anastaziju Grünu. Učil ga je grške in rimske zgodovine; ali kakor Auersperg sam pravi, sta še rajša prebiralala domačega kronista Valvasorja ter se navduševala o ljubezni do skupne domovine in o pesniških idealih. Ko je bil l. 1828. dosegel dostojanstvo pravoslovnega doktorja, je nato nad polutretje leto služil za neplačanega praktikanta pri c. kr. kamorni prokuraturi, pozneje štirinajst let kot slabo plačan odvetniški kandidat v Ljubljani ter šele l. 1846., dušno in telesno izmučen, postal samostalen odvetnik v Kranju, kjer je umrl po daljši bolezni že dné 8. sečna 1849. leta.

Res, to je preprosto, vsakdanje, a nikakor ne mikavno življenje! Toda to je v kratkih potezah samo njegovo vnanje življenje.

Kakšna pa je bila njegova duša, kako je živela in hrepenela, kako se borila in koliko je trpela, to nam jasno kažejo njegove nesmrtné poezije.

Pred mnogimi leti (1866) je že Stritar, našemu pesniku podoben genij, dokazal s svojo znamenito razpravo, da je trojni čut, ki nam zveni iz Prešernovih poezij. In če ima tudi Stritarjeva razprava morebiti svoje nedostatke, ene prednosti, ene velike

zasluge ji ne more nihče odrekati, te namreč, da je Stritar prvi spoznal pravo bistvo našega pesnika in da je imel v tedanjih razmerah tudi dovolj poguma, da je v plamtečih besedah slavil poprej toliko let preziranega Prešerna kot prvega našega pesnika.

Že prvi pogled nam kaže, da je med Prešernovimi pesmami največ takih, ki pojo ljubezen, tako da, kdor je Prešerna kar prvič prebral, se ga nehoté polasti misel, da je ljubezen njegov glavni čut, iz katerega izvirajo vsi drugi, in ki mu je vdihnil največ in najlepših pesmi.

A vendar ljubezen ni središče njegovega pesniškega značaja! Z ljubeznijo do svoje trdosrčne Julije strinja namreč pesnik tudi gorečo ljubezen do svoje domovine.

V akordih, ki nam do dna pretresajo dušo, opeva pesnik nesrečno preteklost in neveselo sedanost svoje domovine, ob enem pa povzdiga naš up, kažoč nam lepšo prihodnost:

Vremena bodo Kranjcem se zjasnile,
Jim milše zvezde kakor zdaj sijale . . .

Toda pesnikovo srce čuti in izraža še druge bolečine.

Kakor vsak dovzeten, pošten in idealno navdahnjen človek, si je bil tudi naš pesnik ustvaril v svojih prsih vzvišen vzor, kakšen bi moral biti po božji podobi ustvarjeni človek, kakšen svet, kakšno življenje.

Ko pa je s tem vzvišenim idealom v svojih prsih primerjal resnične razmere človeške; ko je videl, kako narod zatira narod, kako brat preganja brata, kako človek rije po zemlji in išče, kar bi mu napaslo slepe počutke, kako z nogami tepta vse, kar je lepega, blagega in vzvišenega in kako je samopridnost in samopašnost gonilna sila vsega njegovega delovanja — tedaj je pesnik okusil bridki sad spoznanja, preveril se, da med njegovim idealom in med resničnimi človeškimi razmerami zija »široko brezno brez vse rešnje poti«.

Okusil zgodaj sem tvoj sad, spoznanje!
Veselja dokaj strup njegov je umoril:
Sem zvedel, da vest čisto, dobro djanje
Svet zaničvati se je zagovoril.
Ljubezen zvesto najti, kratke sanje!
Zbežale ste, ko se je dan zazoril;
Modrost, pravičnost, učenost, device
Brez dot, žalvati videl sem samice.

Sem videl, da svoj čoln po sapi sreče,
Komur sovražna je, zastonj obrača;
Kak veter nje nasproti temu vleče,
Kogar v zibeli vid'la je berača;
Da le petica da ime sloveče;
Da človek toliko veljá, kar plača.
Sem videl čislati le to nad nami,
Kar mu slepi z golj'fijami, ležami!

In to spoznanje je napolnilo pesnikovo srce z bridko žalostjo, kateri je dal duška v svojih nesmrtnih pesmih. Neskladje, disharmonija med njegovim idealom in resničnim življenjem je tedaj glavna ideja njegovih poezij. Nesreča njegove domovine, nesreča njegove ljubezni so le posamezni deli vesoljne nesreče.

Način pa, kako je pesnik te svoje trojne čute izražal v svojih poezijah, ta je naredil Prešerna za našega največjega pesnika.

Prva in največja zasluga Prešernova je in ostane za večne čase ta, da je dal slovenskemu pesništvu s svojimi vzvišenimi idejami klasično vsebino.

Že v tistem oddelku svojih »Poezij«, ki jih pesnik imenuje »Pesmi«, se nam kaže nedosežnega liričnega pevca, ki nam s prvim glasom svoje pesmi v prsih zbudi strune, da nam soglasno in sočutno s pesmijo pojó.

Glede svoje oblike in svojega globokega čuta so pesmi kakor Strunam — Kam? — Ukazi — Sila spomina — Mornar — Zdravica — V spomin Andreja Smoleta pravi tipi liričnih pesmi, to so pesmi, ki se takorekoč same od sebe pojo in nam obenem sezajo v dno srca.

Ni pa lahko v kaki literaturi najti tako blagoglasne in obenem globokočutne lirične pesmi, kakor je Prešernova »Pod oknom«.

Luna sije,
Kladvo bije
Trudne, pozne ure že;
Pred neznane
Srčne rane
Meni spati ne puste!

To je pesem, v kateri se na nedosežen način dovršena oblika in zveneče rime strinjajo s poetično situacijo in elegičnim srčnim čutom.

To je liričen proizvod, s katerim se glede blagoglasja, občutja in zvenečnosti dá primerjati samo sloveča Puškinova španska romanca:

Legák zefir
Pihljá nemir,
Šumi, beži
Gvadalkvivir

In vendar te klasične lirične »Pesmi« daleč presegajo še pesnikovi elegični »Soneti«, ki so cvet Prešernove poezije, zakaj v njih se razodeva najbolj popolnoma njegov pevski duh. V njih je zajeto vse dušno življenje Prešernovo, v svoje sonete je izlil vso svojo dušo; zatorej ti pa njih čarobna milina, združena z bridko melanholijo nehoté osvoji srce, kadar jih prebiraš.

In kaj naj rečem o njegovih satirah in epigramih?

Ako nam njegove pesmi, njegove elegije, njegovi soneti razodevajo pesnikovo globoko čuteče srce, slikajo njegovo trpljenje, izražajo ideje, ki Prešerna vzporejajo z najznamenitejšimi pesniki v eno vrsto ter nam v ganljivih besedah in podobah pretresajo dušo, nam kažejo njegove satire in epigrame, kako duhovito je znal prijemati pesnik svoje literarne nasprotnike in kako zdravo sodbo je imel tudi o literarnih napakah svojih prijateljev.

Dasiravno pa je Prešeren v prvi vrsti lirični pesnik, se vendar genijalnost in mnogovrstnost nje-

govega duha nikjer ne kaže tako sijajno kakor v tem, da si je tudi na polju epičnega pesništva zaslužil nevenljive laborike. Njegove balade in romance, ki so že pred sedemdesetimi leti pristih, ki so vedeli, kaj je poezija, zbudile veliko pozornost, so ostale do današnjega dne pravi biseri naše knjižnosti. Ne le, da vse odlikuje neka čudovita plastika, združena s čarobnim občutjem, je znal pesnik nekaterim, kakor Schiller svojim baladam, vcepiti visoke ideje. V tem oziru ravnotako izvirna kakor veličastna ideja balado »Neiztrohnelo srce« drzno vzporeja z najlepšimi baladami svetovnih literatur. Druge n. pr. »Turjaška Rozamunda« in »Povodnji mož« so zajete iz divnega sveta narodnih pripovedek ter imajo na sebi neki prijetni domači kolorit.

Kako bister pogled pa je imel Prešeren tudi za zgodovinsko važno dogodke, to je jasno pokazal s svojim »Krstom pri Savici«, ki ga je postavil v tisto važno zgodovinsko dobo, v kateri se je s zmago krščanstva in frankovske nadvlade za tisočletja odločila usoda slovenskega naroda. Posebno mikavnost pa je podelil tej epični pesmi s tem, da je nje dejanje postavil na idilično lepi Bled in v romantični Bohinj, tedaj v najlepšo pokrajino naše domovine.

Druga neminljiva zasluga Prešernova je ta, da je ustanovil naš pesniški jezik in za stalno določil našo pesniško tehniko.

Že zgoraj sem omenil, kako neokretno so najstarejši slovenski pesniki XVI. in XVII. veka kovali verze, ker besed niso ritmično merili, ampak so zloge samo šteli. Pesniki Devovih »Pisanic« so nekaj posnemali Opiteve nauke, nekaj pa slovenske verze tlačili v Prokrustovo posteljo starodobne prozodije. Vodnik je v tem oziru posnemal narodne pesmi; a v njegovi metriki se kaže še na mnogih mestih neka okornost, nespretnost, negotovost. Spondajski dimeter je najumetnejši verz, ki si ga je drznil naređiti Vodnik.

Zdaj pa odprimo Prešernove »Poezije«!

Kako gladko se bero njegovi verzi, kakor bi bila naša metrika že sto let poprej stalno določena. Prešeren ni nič več ugibal, kako bi pel, kakor prej Vodnik. Jasno in bistro mu je bilo svojstvo slovenskega jezika: po germanskem in ruskem zgledu je vzel poudarek za podlago in osnovo pevske mere. Nihče za njim ni poizkušal tega pravila Prešernovega opovreči; ampak ker je naravno in resnično, ker prija zakonom našega jezika, so ga sprejeli vsi pesniki slovenski — brez sile, brez ugovora — vsi so šli za Prešernom!

In potem ta čudovita mnogovrstnost narazličnejših mêtrov, verzov, rim in kitic!

Oddelek »Pesmi« šteje 17 proizvodov, a med temi 17 pesmami jih je 14, ki imajo ali različen metrum, ali različno ubrane kitice ali različno razporejene rime. In ravnôtako pisano raznovrstnost beremo v njegovih »Baladah« in sploh v vseh njegovih proizvodih, ki niso navezani na stalne oblike.

Ako si ogledamo zadnje vrste verze in kitice, vidimo, da je Prešeren v naše pesništvo prvi vpeljal staroklasično elegično mero, špansko asonanco, novonemško nibelunško kitico, romansko decimo, oktavo in tercino.

In kako je Prešeren pomnožil razne vrste našega liričnega in epičnega pesništva!

Pred Prešernom Slovenci niso poznali posvetne pesmi v pravem pomenu te besede.

Prešeren jih zapel celi venec!

Pred Prešernom Slovenci niso imeli romance in balade, ki bi bila vredna tega imena.

Prešeren jim jih je poklonil na izbor!

Prešeren je v našem pesništvu nadalje udomačil glosso, elegijo, satiro, epigram, perzijansko gazelo, povest v verzih, satirični in elegični sonet in sonetni venec.

Ako bi ne bilo banalno, bi lahko rekli, da so Prešernove »Poezije« glede svoje oblike dejanska ilustracija slovenske poetike.

Tako je tedaj Prešeren tudi v formalnem oziru pot utrl vsem poznejšim pesnikom slovenskim.

Nehoté se vprašamo: Odkod ima Prešeren to preprosto, domačo, lepo, ljubeznivo, milo besedo in obenem to pregnantno dikcijo, to čarobno zvenečnost svojih verzov in rim, sploh to klasično dovršeno obliko?

Nekoliko tega čudovitega jezika je dal pesniku njegov krepki blejski dialekt, ki zlasti v »Krstu pri Savici« po nekaterih mestih udarja na dan; nekaj malega se je naučil od svojih prednikov, zlasti od Linharta in Vodnika; Ravniharjevi spisi, Kopitarjevi in Metelkovi nauki tudi niso ostali brez vsega sledu; nabiranje in proučevanje narodnih pesmi je opozorilo pesnika na marsikatero lepoto; temeljito znanje starodobnih jezikov in pesnikov mu je utrdilo čut za formalno dovršenost; prebiranje romanskih zlasti italijanskih pesnikov ga je seznanilo z raznimi novimi oblikami; v svojem prijatelju Čopu je imel od mladih nog izvrstnega mentorja; večletno občevanje s Čelakovskim in Korytkom ga je seznanilo s severnoslovanskim slovstvom zlasti s Kollarjem in Mickiewiczem in naposled — Prešeren je bil dovteten učenec nemških romantikov, ki so tudi cvetove raznovrstnih tujih literatur presajali v nemško pesništvo. Ali vse to nam ne pojasnuje dovoljno pesnikove tehnike.

Prešeren je bil pač genijalen umetnik, ki se kaže ravno v tem, da za svoje vzvišene ideje najde vselej najprimernejšo posodo. In kakor so njegove poezije polne lepih in izvirnih idej, tako je dal tem idejam iz svojega samotornega duha tudi klasično obliko.

Ni pa naposled najmanjša zasluga Prešernova tudi ta, da je bil v tridesetih letih, ko se je morala naša nežna in skromna leposlovna knjižnost boriti na eni strani z brezbriznostjo in tesnosrčnostjo svojih rojakov, na drugi strani z duhomorno cenzuro, središče literarnega delovanja med kranjskimi Slovenci in pravi ustanovnik naše leposlovne književnosti.

»Kranjski Čebelici«, ki je prva odprla slovenski knjižnosti pot v izobražene kroge, je bil Prešeren najboljši, najznamenitejši sotrudnik; učenega Čopa je v njegovem hudem literarnem boju za pravilnost in edinstvo slovenskega knjižnega jezika podpiral s perečim sarkazmom; gojil in vzdrževal je prijateljske vezi med belo Ljubljano in slovenskimi rojaki, ki so v gorati Koroški in zeleni Štajerski orali ledino naše proze in poezije; v duhovitih prijateljskih pismih je poročal prof. Čelakovskemu o literarnem gibanju slovenskem ter od njega prejemal zanimiva poročila o novih pojavih češke knjižnosti; kot pravi romantik je neumorno s Smoletom in Korytkom zbiral pojemajoče in veneče cvetove narodnega pesništva ter poskrbel s Smoletom za to, da so Slovenci prejeli poprej v zaprašenih rokopisih hranjene pesmi Vodnikove in Linhartovo komedijo »Veseli dan«, ki jih je dal tiskati z novim češkim pravopisom ter tako provzročil, da so se Slovenci vsaj v tem oziru združili s Hrvati in Čehi.

Odločno pa se je Prešeren uprl sirenskimi glasovom svojega prijatelja Stanka Vraza, ki so ga vabili, naj opusti v svojih poezijah slovenski jezik ter sprejme kakor on hrvaškega. »Die Tendenz unserer Carmina und sonstigen literarischen Thätigkeit ist keine andere, als unsere Muttersprache zu cultivieren; habt ihr ein anderes Ziel, so werdet ihr es schwerlich erreichen.« — piše Stanku Vrazu dne 5. julija 1837. — »Es hat den Anschein, als ob es dem Dr. Gaj und anderen slawischen Literatoren mit der Idee Ernst wäre, dass die slowenische und illyrisch-serbische Sprache in eine verschmolzen werden sollten, oder vielmehr, das der slowenische Dialekt als Schriftsprache aufhören und hinfüro nur mehr der serbische geschrieben werden sollte. Ich bin von der Unausführbarkeit dieser Idee subjectiv überzeugt...« mu odgovarja dne 19. julija 1838.

Prešeren je bil tedaj že leta 1838. o tej stvari tistega prepričanja, kakor pozneje l. 1852. dr. Bleiweis in l. 1863. Levstik.

Da je Prešeren pred šestdesetimi leti slušal Stanka Vraza, kakšna bi bila našega naroda občna omika, ki jo je možno posredovati samo z materinskim jezikom? Valovi potujčevanja bi se bili zgrnili nad njegovo glavo! . . .

III.

Ako se zdaj, po tem razmišljevanju o neprecenljivih Prešernovih zaslugah za naše pesništvo in za našo knjižnost vobče vprašamo, kako so sprejeli Prešernovi vrstniki njegove poezije, dobimo jako žalosten odgovor.

Tudi o Prešernu in njegovih pesmih so se uresničile Lessingove besede: »Die wahren Kenner der Dichtkunst sind zu allen Zeiten und bei allen Völkern so rar wie wahre Dichter selbst gewesen.«

Okoli Prešerna je bila pač zbrana družina vrlih prijateljev, ki so umeli njegove poezije ter čislali dičnega pevca. Ali število teh prijateljev se je krčilo od leta do leta: Dr. Jakob Zupan je moral l. 1835. odditi iz Ljubljane v prognanstvo v Celovec; ravno tisto leto je Prešernu najdražji prijatelj Čop utonil v Savi; Korytko je l. 1839. légel v hladni grob, in l. 1840. je nanagloma umrl za Čopom Prešernu najljubši prijatelj Smole. Ostal mu je še Kastelec, ostali so mu še drugi Čebeličarji, toda tem je vzelo praktično življenje čas, moč in veselje do pesništva, ali pa so iz drugih razlogov pretrgali zvezo s Prešernom. Elegično in nekako obupno se glasi pismo, ki ga dne 22. avgusta 1836. Prešeren piše Čelakovskemu. Ko je bil razložil žalostne literarne razmere slovenske ter milo potožil izgubo nenadomestljivega Čopa, pravi pesnik sam o sebi: »Ich als das schwankendste Rohr in der Wüste der krainischen Literatur würde ein zweiter Johannes die Stimme erheben; allein die Pharisäer und Schriftgelehrten lassen mich nicht zu Worte kommen, auch behagt mir die Wurzel- und Heuschreckenkost nicht . . .«

V javnosti sta bila čuti samo dva glasa, ki sta brezpogojno poudarjala genijalnost Prešernovo in spoznala visoko estetično ceno njegovih poezij.

Prvi je bil Čelakovski v Pragi, ki je leta 1832. svoje rojake v daljši razpravi opozoril na novo pesniško zvezdo slovensko ter s tem nemalo povzdignil pogum mlademu pesniku. Drugi je bil pesnikov rojak Janez Murko, ki je v svoji l. 1832. v Gradcu na svetlo dani slovenski slovnici ponatisnil Prešernovo elegijo »Slovo od mladosti« in balado »Povodnji mož« ter pristavil: »Ich kann nicht umhin folgende, durch Originalität, echte Slowenität, dichterischen Wert und doch allgemeine Verständlichkeit gleich ausgezeichneten Aufsätze als ein Muster, wie man in der slowenischen Sprache schreiben kann und soll, hier anzuführen . . .«

A to so bili le posamezni, redki priznavalni glasovi!

Prevesna večina pesnikovih, celo inteligentnih rojakov pa je bila proti pesniku in njegovim proizvodom apatična, ali pa mu naravnost nasprotna.

Toda nikakor me ni volja ta slovesni trenutek delati brezuspešnih in nepotrebnih rekriminacij ali Prešernovim nasprotnikom podtikati sebične ali neblage namene. Kdor razume dobo in razmere, v kakršnih je živel naš pesnik, tisti razume tudi početje njegovih nasprotnikov.

Brezbrižnost Prešernovih rojakov za njegove poezije, in celo takih, ki so bili slovenski pisatelji, ima deloma svoj vzrok v tem, ker so ti ljudje sploh mislili, da slovenska knjižnost popolnoma izpolni svojo nalogo, ako slovenskemu narodu poleg slovnice in molitvenikov preskrbi najpotrebnejših knjig za praktične potrebe. Nemogoče in tudi nepotrebno se jim je zdelo, da bi se v jeziku, ki so ga v tistem času govorili samo posli in kmetje, gospoda pa samo takrat, kadar je morala občevati s poslom in kmetom, zlagale pesmi, in da bi se Slovencem stvarila nepotrebna in nepraktična leposlovna knjižnost.

Prešeren je sam te razmere na nedosežen način ironiziral v svoji pereči satiri »Nova pisarija«, kjer je pisar zastopnik in zagovornik tistih tesnosrčnih in starokopitnih nazorov, ki so takrat sploh prevladovali v naši knjižnosti.

Tako prozaično in filistrsko pa o našem pesniku niso mislili samo ljudje navadne mere, ampak z njih nazori se je ujegal celo »veliki gromovnik« — Kopitar, ki mu gotovo nihče ne bo odrekal velike ljubezni do slovenskega naroda, zdrave razsodnosti in visoke učenosti.

Tudi on za Prešernove poezije ni imel pravega razuma in kot nadcenzor mu je napravil marsikatero neprijetnost. Čop se je brezuspešno trudil tudi vplivnega, toda osornega Kopitarja prijaznost nakloniti Prešernovim poezijam. V tem oziru je znamenito dolgo pismo, ki ga je Čop dne 16. majnika 1830. pisal Kopitarju in v katerem krepko zagovarja Prešernove pesmi. Kopitar je namreč sodil o njih, da so brez vsake cene, ker jih kmetje ne bodo umeli.

Čop mu dokazuje, da na kmetske ljudi Prešeren niti mislil ni; tem naj, kakor doslej, pišejo duhovniki; »Čebelica« pa je v prvi vrsti namenjena o mi kanemu občinstvu. Potem z mirnimi, lepimi in tehtnimi besedami pobija Kopitarjeve nazore o pesništvu sploh ter končno pravi, da, ako mu ne ugajajo Prešernove pesmi, posebno elegija »Slovo od mladosti« in balada »Povodnji mož«, jih je gotovo bral »in übler Laune«.

A tembolj se moramo čuditi Prešernu, tem hvaležnejši mu moramo biti, da se ni strašil tukaj omenjenih neprilik in da ga niti nasprotovanje, niti preziranje, niti nehvaležnost njegovih vrstnikov ni odvrnila od nebeške poezije, dokler ga ni objela »zadnja ljub'ca — bela smrt«.

Karakteristično je za genijalne može, kakor pravi Mommsen, da v svojem velikem duhu spočno dela in izvrše čine, ki z elementarno silo vplivajo na daljne čase in pozne rodove, ter s svojimi deli provzročijo znamenite nasledke, ki stvaritelji prvotno niti iz daleka niso mislili nanje in se jih niso zavedali.

In tak genijalni pesnik je tudi Prešeren!

Izmed vseh pesnikov mu danes slovenski narod ovija okoli glave venec prvenstva; iz »mokrocve-

točih rožic« njegove poezije pa je vzcvela naša bujna leposlovna knjižnost.

Prešeren je v pravem pomenu besede narodni pesnik, ki pa je znal svoje poezije obenem odičiti z najlepšim cvetjem zapadne kulture. Slava njegovega imena in ž njo naše domovine se zatorej ne širi samo med južnimi Slovani, ampak tudi Čehi in Rusi, Nemci, Švedi in Italijani se čudijo njegovim genijalnim idejam, s katerimi je slovenski poeziji odprl pot v svetovno literaturo.

Kar je Prešeren nekđaj pel o svoji Juliji, to zdaj mutatis mutandis lahko velja o njegovih poezijah in o naši domovini:

Pesem moja je posoda tvojega imena
V njej bom med slovanske brate sladki glas zanesel
Od zahoda do izhoda tvojega imena;
Na posodi v zlatih črkah slava se bo brala
Od naroda do naroda tvojega imena.

Ne morem končati te svoje skromne razprave lepše, nego z besedami Stritarjevimi: »Ako klasike imenujemo tiste pisavce, v katerih se lepe splošno človeške, ne samo individualne misli in čuti razodevajo v lepi dovršeni obliki; ki imajo veljavo za zmerom ne samo za svoj čas, za svoje vrstnike; ki so vredni, da se stavijo v zgled prihodnjim: smemo po pravici Prešerna imenovati klasika . . .

Ponosno smemo reči, da tudi naš Prešeren je eden tistih izvoljenih organov, po katerih se na zemlji razodeva rajska lepota, nebeška poezija. Ko bi se sklicali narodi pred sodni stol, naj se izkažejo, kako so gospodarili z izročeniimi talenti, kako se je vsak udeležil vesoljne človeške omike; smel bi se mali slovenski narod brez strahu pokazati med drugimi z drobnimi bukvicami, ki se jim pravi:

Prešernove poezije.

Fr. Levec.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000420442

